

До питання про визначення поняття «фінансовий механізм недержавних пенсійних фондів»

Олена Вікторівна Шабанова,
викладач кафедри фінансів
Черкаського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Проаналізовано наявні в економіці і літературі підходи до трактування фінансового механізму. З'ясовано складові поняття «фінансовий механізм». Запропоновано авторське бачення сутності фінансового механізму недержавного пенсійного фонду.

Ключові слова: фінансовий механізм, недержавний пенсійний фонд, фінансові методи, фінансові показники, фінансові важелі, фінансові інструменти, фінансовий менеджмент.

Постановка проблеми. Однією з основних складових будь-якої сучасної пенсійної системи виступає недержавне пенсійне забезпечення населення. Воно дозволяє громадянам реалізувати право на додатковий дохід у пенсійному віці. Тим самим недержавне пенсійне забезпечення дає можливість істотно підвищити якість життя при настанні непрацездатності навіть у тому разі, коли в силу відсутності необхідного стажу людина не є застрахованою особою в системі обов'язкового пенсійного страхування. Вагому роль у недержавному пенсійному забезпеченні відіграють недержавні пенсійні фонди (далі – НПФ). Станом на 31.03.2013 в Україні зареєстровано 88 НПФ, загальна вартість активів яких становить 1 735,4 млн грн.

Ефективність функціонування будь-якої фінансової системи визначається якістю побудови її фінансового механізму. Це цілком є справедливим і для недержавного пенсійного забезпечення через недержавні пенсійні фонди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності фінансового механізму розглядали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як М. Артус, О. Василік, Г. Кірейцев, С. Ковальчук, О. Ковалюк, С. Львовичкін, В. Москаленко, В. Опарін, К. Павлюк, А. Поддєрьогін, О. Романенко, О. Смірнова та інші. Водночас вагомий внесок у вивчення цього питання зробили й зарубіжні вчені, зокрема І. Балабанов, Т. Бондар, Н. Заєць, В. Іваницький, В. Ковальов, Н. Колчіна, А. Литовських, В. Родіонова, М. Фісенко, І. Шевченко та інші.

Мета статті – сформулювати авторське бачення сутності поняття «фінансовий механізм недержавних пенсійних фондів» на основі критичного аналізу наявних в економічній літературі підходів до трактування фінансового механізму з урахуванням особливостей діяльності НПФ.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Вивчення літературних джерел з цієї проблематики дозволило констатувати існування різноманітних підходів до трактування фінансового механізму. Це можна пояснити тим, що дослідники розглядають цю дефініцію в контексті діяльності різних суб'єктів господарювання, адже кожному з таких суб'єктів притаманна індивідуальна сукупність форм організації фінансових відносин, методів формування і викорис-

тання фінансових ресурсів, важелів та інструментів впливу тощо.

Досить часто поняття «фінансовий механізм» тлумачиться в широкому розумінні. Так, В. Москаленко і О. Шипунова використовують термін «фінансово-економічний механізм», який трактують як «найважливішу складову господарського механізму, що відображає сукупність фінансових та економічних методів, способів, форм, інструментів і важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання фінансово-економічних процесів та відносин» [1, с. 35].

За такого широкого підходу виникає потреба в декомпозиції фінансового механізму на його складові. Дослідники В. Іваницький і О. Мельникова, залежно від суб'єкта господарювання, виокремлюють фінансовий механізм домогосподарств, фінансовий механізм підприємств, фінансовий механізм держави [2, с. 91].

О. Романенко за сферами та ланками фінансових відносин виділяє фінансовий механізм комерційних підприємств, фінансовий механізм некомерційних організацій і установ, страховий механізм, механізм функціонування державних фінансів тощо [3, с. 48]. У контексті цього підходу доречно говорити про існування такої складової фінансового механізму, як фінансовий механізм НПФ.

Важливо відмітити, що фінансовий механізм є цілеспрямованим. Однак учені по-різному пояснюють цільове призначення фінансового механізму. Для В. Опаріна – це вплив на соціально-економічний розвиток суспільства [4]; В. Родіонової – забезпечення сприятливих умов для економічного та соціального розвитку [5]; О. Василика і К. Павлюка – забезпечення різних потреб держави, господарських суб'єктів і населення [6]; Г. Кірейцева – реалізація економічних інтересів [7] тощо.

У цілому можна виділити три узагальнені підходи до визначення сутності фінансового механізму.

Першим підходом є функціональний підхід, за якого сутність фінансового механізму розглядається як практична реалізація розподільної функції фінансів. Цей підхід поділяє С. Ковальчук, який пояснює фінансовий механізм як «сукупність конкретних фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення, тобто

здійснюються розподільні і перерозподільні відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів» [8, с. 70].

Подібної точки зору дотримуються також Н. Заєць, М. Фісенко і Т. Бондар, котрі тлумачать фінансовий механізм як «сукупність методів та форм, інструментів і важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства в процесі здійснення розподільчих і перерозподільних фінансових відносин» [9, с. 142].

Отже, у контексті цього підходу фінансовий механізм спрямований на організацію та управління фінансовими відносинами.

Другим підходом до визначення сутності фінансового механізму є системний підхід. Прихильники цього підходу вважають, що поняття «система» більш точно окреслює зміст фінансового механізму. Так, М. Артус трактує фінансовий механізм як «систему доцільно спрямованих заходів впливу на процес відтворення у формі методів, інструментів і важелів у межах нормативно-правового забезпечення з метою соціально-економічного розвитку суспільства – це цілісність, властивості якої виявляються лише за спільної взаємодії її елементів» [10, с. 57].

Важко погодитись із підходом Н. Колчіної, яка, по суті, ототожнює поняття фінансового механізму з фінансовим менеджментом підприємства: «Це система управління фінансами підприємства з метою досягнення максимального прибутку» [11, с. 16].

Заслугує на увагу підхід колективу авторів підручника з фінансів підприємств (А. Поддєрьогін, Л. Буряк і Г. Нам), які розрізняють систему управління фінансами та фінансовий менеджмент: фінансовий механізм – це «цілісна система управління фінансами підприємства, на якій ґрунтується фінансовий менеджмент і яка призначена для організації взаємодії об'єктів та суб'єктів господарювання у сфері фінансових відносин, формування і використання фінансових ресурсів, забезпечення ефективного впливу фінансової діяльності на кінцеві результати роботи підприємства» [12, с. 18]. Ми погоджуємося з авторами в тому, що фінансовий механізм є основою фінансового менеджменту.

Третім підходом до дефініції фінансового механізму є структурний підхід. Цей підхід урахує, що фінансовий механізм являє собою складно організовану структуру, тому при виділенні його складових досить часто виникають неузгодженості.

Так, Г. Кірейцев пропонує дещо звужене поняття фінансового механізму і розглядає його як «сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства» [7, с. 19].

А. Литовських та І. Шевченко доповнюють трактування фінансового механізму формами організації фінансових відносин: фінансовий механізм – це «сукупність форм організації фінансових відносин, методів (способів) формування і використання фінансових ресурсів, які застосовуються суспільством у цілях створення сприятливих умов для економічного та соціального розвитку суспільства» [13].

О. Романенко вводить у визначення фінансового механізму також фінансові важелі: фінансовий ме-

ханізм – це «сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток» [3], а С. Львовчкін – фінансові індикатори: фінансовий механізм – це «сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток і система фінансових індикаторів та фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив» [14, с. 32].

О. Смірнова акцентує увагу на важливості включення до складових фінансового механізму нормативно-правової бази. На думку дослідниці, фінансовий механізм – це «сукупність фінансових методів, важелів і інструментів та відповідної нормативно-правової бази, які у взаємодії забезпечують ефективне функціонування фінансів» [15, с. 63].

О. Ковалюк підкреслює, що, крім нормативно-правової бази, важливою складовою фінансового механізму є також інформаційне забезпечення: фінансовий механізм – це «система фінансових форм, методів, важелів та інструментів, які використовують у фінансовій діяльності держави та підприємств за відповідного нормативного, правового та інформаційного їхнього забезпечення, а також за відповідної фінансової політики на мікро- і макрорівні» [16, с. 22].

За підходом В. Ковальова, до складу фінансового механізму, крім фінансових інструментів, фінансових прийомів і методів, входять забезпечувальні підсистеми, такі як: кадрове, правове, нормативне, інформаційне, технічне та програмне забезпечення [17, с. 50].

Узагальнюючи підходи різних дослідників до визначення дефініції фінансового механізму, зазначимо, що фінансовий механізм вони трактують з різних сторін: як практична реалізація розподільної функції фінансів; система доцільно спрямованих заходів впливу; система управління фінансами; сукупність форм організації фінансових відносин, методів формування та використання фінансових ресурсів, фінансових важелів, інструментів і показників, кадрового, правового, нормативного, інформаційного, технічного та програмного забезпечення тощо.

Слід відмітити, що поділ підходів учених до визначення сутності фінансового механізму на три зазначені групи є умовним, оскільки між наведеними підходами існує багато точок перетину, коли водночас поєднуються структурний і системний або структурний і функціональний підходи. Доповнюючи один одного, ці підходи дозволяють сформулювати цілісне уявлення про зазначене поняття.

Розмірковуючи над тим, який саме підхід слід обрати як відправний для формулювання сутності фінансового механізму, ми звернули увагу на те, що при використанні системного підходу іноді відбувається ототожнення фінансового механізму з фінансовим менеджментом або системою управління фінансами.

Вище ми вже зазначали, що фінансовий механізм має цільову спрямованість. Це свідчить про наявність органу управління, який такі цілі встановлює, а отже, про те, що фінансовий механізм є керованим. Наявність цілі та органу управління дозволяє зробити висновок, що фінансовий механізм має ознаки системності. Якщо це так, тоді треба віднайти відповідь на

питання: чи коректно розкривати сутність фінансового механізму як окремої системи?

Оскільки ми розглядаємо фінансовий механізм у контексті діяльності НПФ, то, на наше переконання,

цей механізм правильніше розглядати не як самостійну систему, а як базову складову системи управління фінансами (фінансового менеджменту) НПФ (рис.).

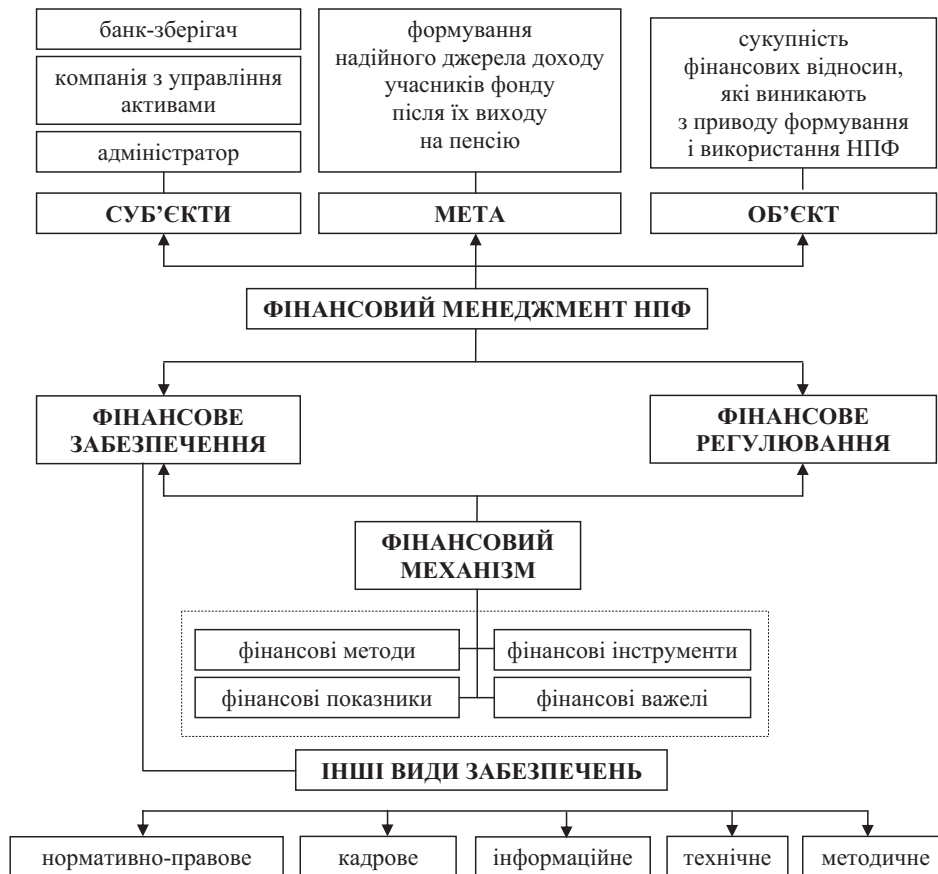

Рис. Місце фінансового механізму у фінансовому менеджменті НПФ

Така система має мету, суб'єктів і об'єктів управління, підсистему забезпечення, до якої відносять нормативно-правове, кадрове, інформаційне, технічне, методичне, фінансове та інші види забезпечень, а також підсистему фінансового регулювання. Саме завдяки використанню фінансового механізму суб'єктами управління фінансами НПФ відбувається процес фінансового забезпечення і фінансового регулювання діяльності НПФ. Фінансовий механізм НПФ як складова системи управління фінансами НПФ використовує всі види забезпечень, які входять до такої системи. З огляду на зазначене, безпосередньо до структури фінансового механізму слід віднести сукупність фінансових методів (прийомів), інструментів, важелів і показників.

нансових методів (прийомів), інструментів, важелів і показників.

Висновки. Підсумовуючи викладене, під фінансовим механізмом НПФ пропонуємо розуміти базову складову системи управління фінансами НПФ, яка є сукупністю фінансових методів (прийомів), інструментів, важелів і показників, що використовується суб'єктами управління (адміністратором, компанією з управління активами, банком-зберігачем) для фінансового забезпечення та фінансового регулювання діяльності НПФ із метою формування надійного джерела доходу учасників фонду після їх виходу на пенсію.

Список використаних джерел

1. Москаленко В. П. Финансово-экономический механизм промышленного предприятия : научно-методическое издание / В. П. Москаленко, О. В. Шипунова ; под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. В. П. Москаленко. – Сумы : Изд-во «Довкілля», 2003. – 176 с.
2. Иваницкий В. П. Механизм инвестирования сбережений населения : монография / В. П. Иваницкий, Е. И. Мельникова. – Челябинск : Изд-во ЮУрГУ, 2002.
3. Фінанси : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / О. Р. Романенко, С. Я. Огородник, М. С. Зязюн, А. А. Славкова. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : КНЕУ, 2003. – 387 с.
4. Опарін В. М. Фінанси. (Загальна теорія) : навч. посібник / В. М. Опарін ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К., 2002. – 240 с.
5. Финансы / В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др. ; под ред. В. М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1994. – С. 235.

6. Василик О. Д. Державні фінанси : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : НІОС, 2001. – 678 с.
7. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / ред. Г. Г. Кірейцев ; Мін-во освіти і науки України. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : ЦНЛ, 2004. – 531 с.
8. Ковальчук С. В. Фінанси : навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Л. : Новий світ – 2000, 2006. – 568 с.
9. Теория финансов : уч. пособие / Н. Е. Заяц, М. К. Фисенко, Т. Е. Бондар [и др.] – [2-е изд.]. – Мн. : Выш. шк., 1998. – 368 с.
10. Артус М. М. Фінансовий механізм в умовах ринкової економіки / М. М. Артус // Фінанси України. – 2005. – № 5. – С. 55–57.
11. Колчина Н. В. Финансы предприятий : учебник для вузов / Н. В. Колчина, Т. Б. Поляк, Л. П. Павлова и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 447 с.
12. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам. – К. : КНЕУ, 2005. – 546 с.
13. Литовских А. М. Финансы, денежное обращение и кредит : учебное пособие / А. М. Литовских, И. К. Шевченко. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2003. – 135 с.
14. Львовчкін С. В. Фінансовий механізм макроекономічного регулювання / С. В. Львовчкін // Фінанси України. – 2000. – № 12. – С. 32.
15. Смірнова О. М. Фінансовий механізм реалізації демографічної політики / О. М. Смірнова / Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 4 (47). – С. 61–66.
16. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки (проблеми теорії і практики) : монографія / Ковалюк О. М. – Л. : Видавничий центр Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2002 – 396 с.
17. Ковалев В. В. Финансовый анализ / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 2000. – С. 50.

Summary. Existing economic approaches to the interpretation of the financial mechanism. Components of the «financial safety» concept are determined financial mechanism. The author's view of the essence of the financial mechanism of private pension funds is offered.

Keywords: financial mechanism, pension fund, financial methods, financial performance, financial leverage, financial instruments, and financial management.